

Tiszchenko, Jewgienij M.

Geneza i działalność towarzystw lekarzkich na Grodzieńszczyźnie (1862-1914)

Medycyna Nowożytna 3/1 - 2, 127-137

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jewgienij M. Tiszczenko

Grodno

(tłumaczył Tadeusz Srogosz)

Geneza i działalność towarzystw lekarskich na Grodzieńszczyźnie (1862–1914)

Literatura przedmiotu na temat organizowania się środowisk lekarskich na terenie obecnej Białorusi jest skromna¹. Nieco więcej uwagi poświęcono temu zagadnieniu podczas niedawnej konferencji naukowej dotyczącej historii medycyny i ochrony zdrowia Grodzieńszczyzny, podczas której wygłoszono kilka referatów dotyczących dziejów towarzystw lekarskich i Czerwonego Krzyża na tym terenie². Problem instytucjonalizacji medycyny wymaga jednak dalszych, pogłębionych badań, gdyż istnieje na to duże zapotrzebowanie lokalnych środowisk, a jednocześnie ustalenia dotyczące poszczególnych regionów (w przypadku guberni Cesarstwa

¹ G.R. Kriuczok, *Oczierki istorii medicyny Biełorusi*. Mińsk 1976; A.P. Molczanow, *Nowyje materiały iz istorii wozniknowienja medicynskich obszczestw Biełorusi*, „Zdrawoochronienie Biełorusi”, 1969, nr 5.

² *Istoria medicyny i zdrawoochronienja Grodzieńszczyzny. Materiały naucznoej konferencji*, cz. 1–2, Grodno 1995.

Rosyjskiego) wskazują na pewne ogólne tendencje w medycynie XIX i XX w.

Tworzenie towarzystw lekarskich było jedną z form działalności społeczno-medycznej, jaka rozwijała się w różnych krajach Europy w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Na terenie obecnej Białorusi jako pierwsze powstało w 1862 r. Towarzystwo Lekarskie guberni mohylewskiej³. W ślady środowiska mohylewskiego poszli lekarze guberni mińskiej. Prawie jednocześnie starania o utworzenie własnego towarzystwa podjęli lekarze guberni grodzieńskiej, którzy przygotowali projekt statutu i zwrócili się 6 października 1862 r. za pośrednictwem inspektora lekarskiego dr. med. J.M. Zaleskiego do gubernatora z prośbą o wyrażenie zgody na formalne rozpoczęcie działalności. Już 21 października 1862 r. gubernator przesłał prośbę wraz z projektem statutu, do rozpatrzenia urzędowi generał-gubernatora w Wilnie. Ostatecznie 31 grudnia 1862 r. wszystkie dokumenty były wysłane do zatwierdzenia przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Petersburgu⁴. Do tego momentu kolejne etapy drogi służbowej pokonywano sprawnie, co należy wiązać z okresem odwilży posewastopolskiej. Na początku 1863 r., w związku z wybuchem powstania styczniowego, minister spraw wewnętrznych Cesarstwa Rosyjskiego postanowił wstrzymać się z decyzją zatwierdzenia statutu do czasu ustabilizowania się sytuacji politycznej. Powstanie styczniowe miało na Grodzieńszczyźnie bardzo szerokie poparcie, dlatego po jego upadku utrzymywały się tam szczególne reguły stanu wojennego. Nie zważając na to, środowisko lekarzy grodzieńskich ponownie zwróciło się do generał-gubernatora z prośbą o zatwierdzenie statutu dla Towarzystwa Lekarskiego guberni grodzieńskiej. Ostatecznie 24 grudnia 1869 r. urząd generał-gubernatora poinformował o zatwierdzeniu statutu i zgodzie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na działalność w Grodnie Towarzystwa Lekarskiego, które powstało jako dwunaste z kolei gubernialne towarzystwo lekarskie w Cesarstwie Rosyjskim⁵.

Niestety nie zachował się protokół zebrania założycielskiego Towarzystwa Lekarskiego guberni grodzieńskiej. Wiadomo, że pierwszym prezesem został inspektor lekarski dr med. K.L. Erbstein⁶. Statut Towarzystwa, opublikowany początkowo w miejscowej prasie, a później wydany w osobnej broszurze, mówił o

³ G.R. Kriuczok, op.cit, s. 264; A.P. Moleczanow, op.cit, s. 82.

⁴ Białoruskie Państwowe Archiwum Historyczne w Grodnie (dalej jako BPAH), F. 1, dz. 26, sygn. 81, k. 38.

⁵ E.M. Tiszczenko, F.I. Ignatowicz, E.A. Sawko, *Obszczestwo wraczej grodzieńskoj guberni*, (w:) *Istorija medicyny...*, cz. 1, s. 19.

⁶ BPAH, F. 9, dz. 1, sygn. 2860, k. 7, 9.

licznych zadaniach lekarskich, naukowych i organizacyjnych⁷. Praca Towarzystwa miała się rozpocząć od zbadania stanu sanitarno-zdrowotnego guberni i sporządzenia na tej podstawie mapy medyczno-topograficznej. Bazując na tych danych można było wyjaśnić przyczyny powstawania i rozwoju chorób, w tym również epidemicznych, z uzyskaniem środków finansowych na ich zapobieganie lub ograniczanie źródeł i rozmiarów. Członkowie zobowiązali się do przeznaczenia części funduszu Towarzystwa na zorganizowanie ambulatoriów lub wyznaczenie terminów lekarskich wizyt domowych oraz udzielanie pomocy terapeutycznej i chirurgicznej. Za szczególnie zły uznano stan sanitarno-zdrowotny wsi, dlatego Towarzystwo miało współdziałać w organizacji pomocy lekarskiej dla ludności chłopskiej i realizacji szczepień przeciwko ospie, a także upowszechniać wśród ludu zasady higieny społecznej i osobistej oraz walczyć z ciemnotą i zabobonami. Akcję oświatową traktowano jako nieodzowną w dziele podniesienia stanu zdrowotnego w guberni. W zakresie naukowym do zadań Towarzystwa zaliczono stałe śledzenie postępów nauk lekarskich, prenumeratę czasopism i książek, sprowadzanie nowoczesnego sprzętu medycznego oraz wzajemne informowanie się o spostrzeżeniach dotyczących poszczególnych jednostek chorobowych występujących na terenie guberni, ich skutecznym leczeniu, nowych odkryciach i wynalazkach. Status zakończono wyrażeniem woli zacieśnienia stosunków koleżeńskich i towarzyskich, tworzenia atmosfery współpracy dla pożytku nauki i zdrowia powszechnego.

Towarzystwo Lekarskie guberni grodzieńskiej w poszczególnych latach pracowało różnie, co zależało od warunków politycznych i społecznych oraz inicjatywy, energii i twórczości jego członków. Początkowo w skład Towarzystwa wchodziło zaledwie 13 osób, ponieważ większość lekarzy pracujących na Grodzieńszczyźnie była zesłana na Syberię za działalność patriotyczną i udział w powstaniu styczniowym. Oprócz tego na pracę Towarzystwa oddziaływał wzrost zapadalności na cholere w 1872 r., kiedy lekarze zajmowali się zadaniami zapobiegawczo-terapeutycznymi. W zasadzie w latach 1869–1872 Towarzystwo Lekarskie guberni grodzieńskiej nie przejawiało żadnej aktywności organizacyjnej i naukowej.

3 stycznia 1873 r. miało miejsce powtórne zebranie organizacyjno-założycielskie, podczas którego było obecnych 11 lekarzy i 4 farmaceutów. Na wniosek prezesa K.L. Erbsteina postanowiono

⁷ BPAH. F. 103, dz. 1, sygn. 108, k. 1–18.

w przyszłości zbierać się w pierwszą sobotę każdego miesiąca. Rzeczywiście w przeciągu pierwszego roku odbyło się dziesięć posiedzeń, na których wygłaszano referaty, wymieniano doświadczenia, demonstrowano rzadkie i trudne przypadki. Sprawozdanie z działalności za ten okres kończyło się podsumowaniem, że członkowie Towarzystwa na razie nie zaczęli się jeszcze odwiedzzać ludowi za pracę, dzięki której mogli się wykształcić. W stwierdzeniu tym widoczne są hasła epoki, która przyniosła rzeczywiste efekty działalności społeczno-lekarskiej.

W 1875 r. prezesem Towarzystwa Lekarskiego guberni grodzieńskiej został wybrany dr med. A. F. Rejpolski, mianowany niedawno inspektorem lekarskim⁸. Jego zaangażowanie przyniosło zdynamizowanie pracy Towarzystwa. W okresie wojny rosyjsko-tureckiej w latach 1877–1878 liczni lekarze – członkowie Towarzystwa wyrazili gotowość udzielania pomocy rannym. Prezes A.F. Rejpolski udostępnił w tym celu bezpłatnie lazaret Czerwonego Krzyża, gdzie leczono większą część rannych odtransportowanych z teatru działań wojennych do Grodna. W razie potrzeby dyżury w lazarecie pełnili również lekarze nie będący członkami Towarzystwa.

Wielką tragedią dla mieszkańców Grodna był pożar z 1885 r. Członkowie Towarzystwa J.F. Bieniecki i I.I. Kościałkowski weszli w skład komitetu pomocy poszkodowanym, zajmowali się zbiórką i rozdziałem darów. W pożarze zaginęły niektóre dokumenty obrazujące działalność Towarzystwa.

Po kilkuletniej przerwie, spowodowanej zarówno warunkami obiektywnymi, jak i spadkiem aktywności prezesa A. F. Rejpolskiego, w 1877 r. praca Towarzystwa Lekarskiego guberni grodzieńskiej została wznowiona. W tym roku powrócono do odbywania regularnych, comiesięcznych posiedzeń, na których wygłaszano referaty i doniesienia kazuistyczne. Między innymi lekarz wojskowy M.J. Żongłowicz przedstawił referat o przyczynach szerzenia się i sposobach leczenia gruźlicy wśród żołnierzy, dr med. T.K. Rzeczkowski mówił o zapadalności na dyfteryt i metodach leczenia, a dr med. S.J. Chazan zaznajomił członków Towarzystwa z nowymi publikacjami medycznymi⁹.

W 1888 r. z inicjatywy Towarzystwa Lekarskiego przeprowadzono badanie stanu sanitarnego Grodna. W skład specjalnie do tego powołanej komisji weszli lekarze: J.F. Bieniecki, W.W. Gabietin oraz I.I. Kościałkowski. Po dokładnej lustracji miasta przy-

⁸ E.M. Tiszczenko, F.I. Ignatowicz, E.A. Sawko, op.cit., s. 20.

⁹ J.w.

gotowali oni raport, w którym zamieścili zauważone zaniedbania. Uwagi zawarte w raporcie były nie tylko przedstawione i dyskutowane na posiedzeniach Towarzystwa, ale przeznaczone też do publicznego upowszechniania. Raport, obiektywnie konstatujący negatywne aspekty higieny mieszkaniowo-komunalnej oraz higieny żywienia i zaopatrzenia w wodę, kończył się konkretnym wnioskiem do władz miejskich o konieczności powołania lekarza sanitarnego i organizacji placówki badań sanitarnych. Mimo jednak szerokiej popularyzacji wyników pracy komisji wniosek nie znalazł praktycznego zastosowania¹⁰.

Towarzystwo Lekarskie guberni grodzieńskiej przejawiało największą aktywność w latach dziewięćdziesiątych XIX w., co wyrażało się między innymi w ilości członków i liczbie posiedzeń (np. w 1891 r. liczyło 25 członków i zebrało się 12 razy). Prowadzono w tym czasie porządne protokoły posiedzeń, które publikowano w formie książkowej. W dalszym ciągu prezesem Towarzystwa był A.F. Rejpolski, wiceprezesem I.A. Nikiforow, a sekretarzem N.D. Beklemiszew. W latach 1895–1896 władze Towarzystwa zwoływały wprawdzie rzadziej posiedzenia (odbyło się tylko 9), ale wygłoszono na nich imponującą ilość referatów, bo aż 33. Referaty dotyczyły różnych zagadnień. Dostarczały informacji o postępach nauk medycznych. Znajdowały się w nich rezultaty własnych badań naukowych. Obrazowały też przypadki z praktyki lekarskiej. Z referatami występowali najczęściej lekarze: M. B. Blumenau, D. L. Gliński, S. L. Gorzański, W. K. Szenberg, P. I. Jachontow¹¹. Przy Towarzystwie zaczęła funkcjonować biblioteka, wypożyczająca książki dwa razy w tygodniu. Obowiązki bibliotekarza pełnił I. D. Judin. Stan księgozbioru nie był imponujący, ponieważ w 1896 r. zawierał tylko 7 tytułów czasopism (w tym dwóch zagranicznych) i dwie zagraniczne monografie (w języku niemieckim i francuskim)¹².

W latach dziewięćdziesiątych XIX w. środowisko lekarskie Grodzieńszczyzny reagowało na aktualne problemy organizacji opieki zdrowotnej. W lutym 1891 r. na posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego rozważano projekt utworzenia wydziału medycyny ziemskiej w guberni grodzieńskiej. W trakcie dyskusji wynikło wiele niejasnych i spornych spraw, dlatego stało się nieodzownym zwołanie zjazdu lekarzy ziemskich. Po uzyskaniu zezwolenia władz zdołano przeprowadzić zjazd w 1892 r. W następnym roku,

¹⁰ BPAH, F. 103, dz. 1, sygn. 108, k. 10.

¹¹ *Protokół zasiedania obszczestwa wraczej grodzieńskoj guberni za 1895 i 1896 gody.* Grodno 1897, s. 101.

¹² Ibidem

w celu rozważenia nabrzmiałych problemów zdrowotnych, w tym również związanych z epidemiami cholery, zorganizowano w Grodnie zjazd lekarzy urzędowych guberni, co dotyczyło jednak tylko części praktykujących lekarzy¹³.

W tym okresie przy Towarzystwie Lekarskim guberni grodzieńskiej zorganizowano komisję do przygotowania mapy ewidencji chorych na dyfteryt (M.B. Blumenau, D. L. Gliński i G. T. Zamkowski) oraz komisję do kontroli wzroku uczniów (W. K. Szenberg i L. M. Zamenhof). Interesującym jest fakt przynależności do Towarzystwa lekarza – oftalmologa i twórcy międzynarodowego języka esperanto L.M. Zamenhofa, praktykującego w Grodnie w latach 1893–1897. W 1896 r. z inicjatywy Towarzystwa wprowadzono comiesięczną rejestrację jednostek chorobowych i przyczyn zgonów. W tym celu opracowano specjalne formularze, które rozprowadzano za pośrednictwem biblioteki¹⁴. Członkowie Towarzystwa widzieli konieczność polepszenia stanu sanitarno-zdrowotnego Grodzieńszczyzny poprzez wprowadzanie nowych metod profilaktycznych i terapeutycznych oraz zorganizowanie instytucji leczniczych.

Ostatnie kilkanaście lat istnienia Towarzystwa Lekarskiego guberni grodzieńskiej charakteryzowało się spadkiem jego aktywności. W 1900 r. odbyło się tylko jedno, a w 1901 r. dwa posiedzenia. Nieznaczne ożywienie nastąpiło w 1902 r., kiedy prezesem został wybrany starszy lekarz lecznicy obwodowej N.D. Beklemiszew, a sekretarzem I.I. Routenstein. W ciągu roku było 6 posiedzeń, na których wygłoszono 9 referatów. W skład Towarzystwa wchodził wówczas: 1 członek honorowy, 12 członków rzeczywistych i 1 członek korespondent¹⁵. Na istotne polepszenie pracy Towarzystwa nie wpłynęło mianowanie w 1904 r. nowego inspektora lekarskiego dr. med. W.W. Koszelewa, który zajmował się głównie zwoływaniem zjazdów lekarzy urzędowych. Zjazdy z 1904 i 1911 r. miały wyraźny kierunek administracyjny. W rezultacie, jak świadczą o tym sprawozdania Wydziału Lekarskiego urzędu gubernialnego, w 1914 r. Towarzystwo Lekarskie guberni grodzieńskiej przestało działać¹⁶. Na fakt ten miała również wpływ I wojna światowa.

Na przełomie XIX i XX w. powstały również towarzystwa medyczne w innych miastach guberni grodzieńskiej. 12 kwietnia 1885 r. zatwierdzono statut Białostockiego Towarzystwa Medy-

¹³ E.M. Tiszczenko, F.I. Ignatowicz, E.A. Sawko, op.cit., s. 21.

¹⁴ BPAH, F. 9, dz. 2, sygn. 339, k. 1.

¹⁵ BPAH, F. 9, dz. 2, sygn. 169, k. 111, 114; F. 9, dz. 2, sygn. 274, k. 32–33; F. 9, dz. 2, sygn. 625, k. 144, 155.

¹⁶ BPAH, F. 9, dz. 4, sygn. 124, k. 163–164.

cznego, którego pierwszym prezesem został dr med. E.E. Walter¹⁷. W 1910 r. prezesem wybrano dr. med. S.N. Issersona. Jak wynika z analizy dostępnych materiałów archiwalnych, przez pierwsze kilkanaście lat swojego istnienia Białostockie Towarzystwo Medyczne praktycznie nie działało, jednak w następnych latach, co także zwraca uwagę, skład ilościowy, liczba posiedzeń i referatów przewyższała analogiczne dane Towarzystwa Lekarskiego stolicy guberni, Grodna¹⁸.

Dla przykładu zanalizuję pracę Białostockiego Towarzystwa Medycznego w 1901 r. Składało się ono wówczas z 37 członków zwyczajnych, 1 członka korespondenta i 1 członka kandydata (dla porównania w tym samym czasie w Towarzystwie Lekarskim guberni grodzieńskiej działało 15 członków zwyczajnych i 2 honorowych)¹⁹. Między innymi członkami Białostockiego Towarzystwa Medycznego było także 5 prowizorów aptek i 5 lekarzy wojskowych. Jeśli pierwotnie posiedzenia Towarzystwa odbywały się w mieszkaniu prezesa, to w 1901 r. zaczęto się spotykać w pomieszczeniach władz miejskich. Posiedzenia zwoływano regularnie co miesiąc i na każdym wygłaszano referat. Między innymi podejmowano problem medyczno-topograficznego opisu miasta Białegostoku, tematy z zakresu pediatrii (opis przepukliny organów pasa brzuszego w okresie niemowlęcym, przegląd osiągnięć pediatrii za 1900 r.), rozpatrywano zagadnienia dotyczące terapii chorób dziedzicznych i rozwoju nauki o odporności organizmu. W tym czasie zdołano opublikować pierwsze wydanie protokołów posiedzeń Towarzystwa. Biblioteka posiadała liczne fachowe wydawnictwa periodyczne i około 100 tomów książek medycznych. 13 stycznia 1901 r. na posiedzeniu Towarzystwa dyskutowano o apelu Białostockiego Komitetu Czerwonego Krzyża, który dążył do otwarcia szpitala na 10 łóżek. Członkowie Białostockiego Towarzystwa Medycznego poparli apel czerwonokrzyski, a ze swej strony przyrzekli organizować szkolenie sióstr miłosierdzia i bezpłatnie wykonywać usługi medyczne w szpitalu²⁰.

Organizacyjnie Białostockie Towarzystwo Medyczne oparte było na zasadach demokratycznych. Na posiedzeniach swobodnie dyskutowano nad zagadnieniami, każdy mógł zgłosić swoją opinię i obstawać przy niej, każdego roku przeprowadzano wybory władz²¹. W 1914 r., czyli przed wybuchem I wojny świa-

¹⁷ BPAH. F. 9. dz. 1. sygn. 1076. k. 1. 6–14.

¹⁸ BPAH. F. 9. dz. 3. sygn. 334. k. 1. 9. 21, 23, 26.

¹⁹ BPAH. F. 9. dz. 2. sygn. 274. k. 32–33.

²⁰ BPAH. F. 9. dz. 3. sygn. 334. k. 24.

²¹ BPAH. F. 9. dz. 2. sygn. 274. k. 32–33.

towej, Towarzystwo liczyło 45 członków zwyczajnych i zebrało się 6 razy²².

W guberni grodzieńskiej silne środowisko medyczne istniało w Brześciu Litewskim. 5 stycznia 1903 r. został zatwierdzony statut Towarzystwa Lekarskiego w tym mieście, a 6 lutego 1903 r. odbyło się pierwsze jego posiedzenie z udziałem 27 lekarzy i jednego prowizora aptecznego. Na tym posiedzeniu na prezesa Towarzystwa wybrano dr. med. L. I. Jastrzębca-Demianowicza²³. Posiedzenia Towarzystwa były swego rodzaju szkołą badań naukowych, kształtowania stosunków koleżeńskich i współpracy. Towarzystwo Lekarskie w Brześciu Litewskim prowadziło swoje prace dość regularnie i owocnie. Jeśli np. w 1907 r. liczyło 21 członków zwyczajnych i zwołano 6 posiedzeń z 4 referatami, to w 1914 r. 32 członków zwyczajnych zebrało się na 8 posiedzeniach z 11 referatami²⁴.

Oprócz wyżej wymienionych towarzystw w guberni grodzieńskiej organizowały się i działały lokalne komitety, oddziały lub zarządy rosyjskich towarzystw medycznych. W 1868 r. powstał Zarząd Grodzieński Towarzystwa Opieki na Rannymi i Chorymi Żołnierzami (Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża, 1879). Lokalne komitety tego stowarzyszenia powstały też w innych miastach: Białymstoku (1868, 1877), Brześciu Litewskim (1868, 1877), Kobryniu (1868, 1879) i Słoniemiu (1868). W Grodnie i Białymstoku powstały stowarzyszenia sióstr miłosierdzia i lecznice Czerwonego Krzyża, gdzie ludność miejska korzystała z bezpłatnej pomocy medycznej²⁵. W 1903 r. prezesem Zarządu Grodzieńskiego Czerwonego Krzyża został gubernator F.A. Stołypin, a S.B. Stołyпина, pełniąca funkcję prezesa Grodzieńskiego Towarzystwa Dobroczynności, opiekowała się siostrami miłosierdzia. W skład 14-osobowej Rady Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża wchodziłi przedstawiciele miejscowych elit. W 1910 r. Grodzieńskie Stowarzyszenie prowadziło przychodnię i ambulatorium, a w 1913 r. ich etatowy personel składał się z lekarza naczelnego (W.W. Zawadzki), dwóch starszych i dwóch młodszych ordynatorów oraz dwóch lekarzy specjalistów²⁶.

Ważne znaczenie przypisywano też ukonstytuowanemu 31 maja 1898 r. Oddziałowi Grodzieńskiemu Towarzystwa Walki z Chorobami Zakaźnymi, gdyż jego prezesem został gubernator D.

²² BPAH, F. 9, dz. 4, sygn. 124, k. 163–164.

²³ BPAH, F. 9, dz. 2, sygn. 522, k. 6, 10, 21–22.

²⁴ BPAH, F. 9, dz. 2, sygn. 2719, k. 451; F. 9, dz. 4, sygn. 124, k. 163–164.

²⁵ W Grodnie Stowarzyszenie Sióstr Miłosierdzia powstało w 1901 r. (BPAH, F. 1, dz. 26, sygn. 81, k. 38, 43, 50, 52, 57; F. 1, dz. 27, sygn. 1451, k. 97).

²⁶ BPAH, F. 9, dz. 4, sygn. 158, k. 1.

N. Batuszkow, a sekretarzem dr med. A. F. Rejpolski. W związku z koniecznością dysponowania fachowym średnim personelem przygotowanym do walki z chorobami zakaźnymi Towarzystwo dążyło do zorganizowania własnego stowarzyszenia sióstr miłośniczek²⁷.

W związku z kryzysem bałkańskim i przygotowaniem do wojny, zaczęto baczniejszą uwagę zwracać na rozwój medycyny wojskowej i działania na rzecz podniesienia stanu higieny w armii. W tym celu 6 października 1912 r. powstało Grodzieńskie Towarzystwo Miłośników Wiedzy Wojskowo-Sanitarnej. Towarzystwo dość regularnie odbywało posiedzenia naukowe i szkoleniowe, organizowało pracę szeregu komisji i wydało dwa zeszyty publikacji swoich członków. W skład Towarzystwa wchodziło zarówno oficerowie, jak i lekarze wojskowi, przy czym większość z nich legitymowała się dyplomami doktora medycyny.

Wąskospecjalistyczne fachowe towarzystwa medyczne na terenie obecnej Białorusi zaczęły się organizować na początku XX w., a jednocześnie, z powodu słabości lokalnych środowisk, miały one krótkotrwały żywot (w Witebsku Towarzystwo Farmaceutyczne 1906–1910, w Mińsku Towarzystwo Odontologiczne 1906–1909 i Towarzystwo Farmaceutyczne 1906–1908)²⁸. Na tym tle interesująco przedstawia się próba założenia Towarzystwa Odontologicznego w Grodnie. 2 maja 1913 r. siedmiu grodzieńskich lekarzy-dentystów zwróciło się z prośbą do gubernatora, aby zezwolił na działalność Towarzystwa. W oczekiwaniu na decyzję 5 kwietnia 1913 r. odbyło się zebranie organizacyjne, w którym uczestniczyło 20 odontologów. Na przewodniczącego zebrania wybrano lekarza-dentystę M. L. Ancelewicza. Towarzystwo jako główne zadania postawiło sobie wspólne działanie w dziele postępu wiedzy dentystycznej w naukowym i praktycznym sensie, rozszerzenie wiedzy o higienie jamy ustnej oraz stworzenie funduszu na cele naukowe i dobroczynne. W pierwszej kolejności zamierzano otworzyć bezpłatne ambulatorium dentystyczne. Mimo zaawansowanych prac organizacyjno-prawnych, 7 września 1913 r. lokalne władze administracyjne odmówiły zatwierdzenia i rejestracji Towarzystwa²⁹.

W guberni grodzieńskiej działały także różne towarzystwa dobroczynne, które dosłownie można wyróżnić według wyznania, narodowości, płci, wieku, zawodu, stanu zdrowia (inwalidzi wzroku, słuchu, ranni, chorzy itp). Wszystkie towarzystwa dobroczyn-

²⁷ BPAH, F. 9, dz. 1, sygn. 2729, k. 5, 12, 17.

²⁸ G.R. Kriuczok, op.cit., s. 264.; A.P. Molczanow, op.cit., s. 85.

²⁹ BPAH, F. 103, dz. 1, sygn. 74, k. 1–12.

ne, w większym lub mniejszym stopniu, zabezpieczały wspólnie z opieką społeczną potrzeby zdrowotne ubogiej ludności Grodzieńszczyzny, co osiągały drogą opłat świadczeń leczniczych w działających już instytucjach, albo drogą zakładania własnych instytucji leczniczych. Geneza towarzystw dobroczynnych sięga okresu I. Rzeczypospolitej. Między innymi w Grodnie działało wówczas Bractwo św. Antoniego przy klasztorze franciszkanów oraz Bractwo Przeświętej Trójcy przy kościele farnym. W 1825 r. w Grodnie założono Towarzystwo Dobroczynności, które na początku XX w. miało własną aptekę i ambulatorium. Żydowskie Towarzystwo Dobroczynności otworzyło w Grodnie lecznicę dziecięcą, a w Białymstoku aptekę³⁰. W 1881 r. w guberni grodzieńskiej zaczęła działać fundacja imperatorowej Marii Aleksandrowny na rzecz niewidomych. W 1897 r. powstał Grodzieński Gubernialny Komitet Wspierania Narodowej Trzeźwości. W 1901 r. między lekarzami guberni grodzieńskiej rozprowadzono statut Towarzystwa Pomocy Dzieciom Osieroconym przez Lekarzy³¹. Pracą medyczno-dobroczynną zajmowało się Grodzieńskie Bractwo św. Zofii. W 1907 r. w Grodnie zbudowano sobór pokrowski ku czci poległych w wojnie rosyjsko-japońskiej. W 1911 r. założono w Grodnie Fundacyjne Towarzystwo o Żłobkach. 26 sierpnia 1914 r. w guberni grodzieńskiej został zatwierdzony statut Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Ubogim Polskim Rodzinom³². Celem Towarzystwa była pomoc materialna dla rodzin żołnierzy uczestniczących w wojnie i ubogiej ludności polskiej, która poniosła lub poniesie straty wskutek działań wojennych.

Powstanie pierwszego towarzystwa lekarskiego na Grodzieńszczyźnie w latach sześćdziesiątych XIX w. uzależnione było od warunków politycznych, czyli od sytuacji przed i po powstaniu styczniowym. Rychło jednak władze imperium rosyjskiego dostrzegły korzyści wynikające z działalności społeczno-lekarskiej, częściowo zaspokajającej potrzeby zdrowotne ludności guberni, dlatego z reguły wyrażały zgodę na tworzenie wielu towarzystw medycznych i dobroczynnych. Gwarancją właściwej postawy politycznej członków towarzystw miał być nadzór administracyjny, a także uczestnictwo lekarzy urzędowych i przedstawicieli władz gubernialnych w zarządach. Nie zawsze zresztą motywy polityczne kierowały uwagę władz imperium rosyjskiego na działalność organizacji społecznych. Zakres i treść działalności towarzystw lekarskich zależała najczęściej od inicjatywy członków, a szczególnie zarządów z ich prezesami na czele. Nie od-

³⁰ BPAH, F. 1, dz. 6, sygn. 545, k. 8, 26.

³¹ BPAH, F. 9, dz. 2, sygn. 353, k. 1.

biegała ta działalność od aktywności lokalnych środowisk medycznych w innych guberniach o podobnej strukturze społeczno-gospodarczej i liczbie lekarzy. Należy podkreślić zgodną współpracę lekarzy różnych narodowości, którzy włączyli się w nurt pracy od podstaw i realizowali ogólnoeuropejskie hasła zdrowia publicznego (medycyny społecznej).